

Šmejkal Václav (ed.). Evropská unie po brexitu. Právně-institucionální budoucnost evropské integrace. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, 240 s.

„*Chcel by som si byť istý v tom, že ak vstúpime do vašej Európy, budeme z nej môcť aj odísť.*“ Takto sa *Jeanovi Monnetovi* prihovril londýnsky colník v roku 1973¹ a vystihol tak postoj Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska (ďalej len „Spojené kráľovstvo“) k myšlienke európskej integrácie prostredníctvom Európskych spoločenstiev (ďalej len „Spoločenstvá“), ktorý pretrval od začiatkov tejto integrácie až do dnešných dní. Za prvotnou nedôverou Spojeného kráľovstva voči novej metóde integrácie síce po dvoch žiadostiach Spojeného kráľovstva vetovaných Francúzskom nasledovalo od roku 1973 členstvo v Spoločenstvách, išlo však o členstvo spojené s množstvom výnimiek oproti iným členským štátom. Naviac krátko po vstupe Spojeného kráľovstva do Spoločenstiev bolo v roku 1975 v Spojenom kráľovstve zorganizované referendum o zotrvaní v Spoločenstvách s výsledkom v prospech Spoločenstiev. Ďalšie referendum po viac ako štyridsiatich rokoch v roku 2016 už také úspešné z pohľadu Európskej únie (ďalej len „Únia“) nebolo a jeho výsledkom je práve prebiehajúci proces vystúpenia Spojeného kráľovstva z Únie. Toto krátke historické zhrnutie vzťahu Spojeného kráľovstva a Únie potvrdzuje to, čo povedal spomínaný colník – Spojené kráľovstvo nikdy neprijalo Európu v podobe *Monnetovho* a *Schumanovho* projektu za svoju.

Spojené kráľovstvo sa vôbec ako prvý členský štát Únie rozhodlo z tohto zoskupenia vystúpiť. Ako vždy, keď ide o situáciu „po prvýkrát“, aj s touto situáciou je spojených množstvo otázok. Otázok týkajúcich sa dopadov na Úniu, otázok týkajúcich sa dopadov na ostatné členské štáty a v neposlednom rade otázok týkajúcich sa dopadov na Spojené kráľovstvo. Autorky a autori recenzovanej publikácie si nekladú za cieľ nájsť odpovede na všetky otázky. Sami v úvode uvádzajú, že kniha nie je štandardnou predpoveďou dôsledkov vystúpenia Spojeného kráľovstva z Únie a že jednotliví autori rozoberajú dopad vystúpenia Spojeného kráľovstva z Únie v oblastiach, ktorým sa venujú v svojej vedeckej činnosti. Vďaka pomerne vysokému počtu spoluautorov je však záber publikácie pomerne rozsiahly, pričom pozitívne sa prejavila aj snaha o rozšírenie autorského kolektívu mimo rámca katedry európskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe.

Publikácia sa delí na tri ďalej vnútorne členené časti, v ktorých autori skúmajú dopad vystúpenia Spojeného kráľovstva na samotnú Úniu (prvá časť), na občanov Únie (druhá časť) a na hospodársku a menovú úniu (tretia časť).

V prvej časti publikácie sa čitateľ najprv oboznámi s dopadom vystúpenia Spojeného kráľovstva z Európskej únie na inštitucionálny a rozpočtový systém Únie. Keďže Spojené kráľovstvo patrí do skupiny veľkých členských štátov a z pohľadu rozpočtu Únie do skupiny najväčších prispievateľov do tohto rozpočtu, je evidentné, že by malo dôjsť k novému nastoleniu rovnováhy medzi členskými štátmi v rámci jednotlivých inštitúcií. Je možné súhlasiť s autorkou tejto časti, *doc. JUDr. Lenkou Pítrovou, CSc.*, že odchodom Spojeného kráľovstva sa výrazne oslabí vplyv skupiny štátov, ktoré sú mimo eurozóny. Niektoré z predpovedí budúceho usporiadania inštitúcií obsiahnutých v tejto časti sa už medzičasom aj naplnili, napríklad bolo prijaté rozhodnutie Európskej rady 2018/937 z 28. júna 2018, ktorým sa stanovuje zloženie Európskeho parlamentu.

¹ MONNET, J. *Paměti*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 362.

Nasleduje mimoriadne zaujímavá kapitola o európskom konštitucionalizme, ktorej autorom je *JUDr. Ing. Jiří Zemánek, CSc.* Dospieva k záveru, ktorý je na prvý pohľad prekvapivý, ale v skutočnosti je veľmi racionálny. Podľa tohto autora je skutočným dôvodom vystúpenia Spojeného kráľovstva nie konštitucionalizácia právneho poriadku Únie ako taká, ale skôr nedostatočná úroveň konštitucionalizácie právneho poriadku Únie. Z toho vyplýva aj poučenie pre Úniu do budúcnosti, že ak nemajú aj v iných členských štátoch vzniknúť podobné nálady voči Únii, ako tomu bolo v prípade Spojeného kráľovstva, tak je potrebné posilniť ústavné záruky na úrovni Únie pre občanov, ktorí sú vystavení pôsobeniu politik Únie.

Záver prvej časti tvorí príspevok venujúci sa dopadom vystúpenia Spojeného kráľovstva na vonkajšie vzťahy Únie. Autor tejto kapitoly, *doc. JUDr. Pavel Svoboda, Ph.D.*, upriamuje pozornosť okrem iného na skutočnosť, že z Únie vystupuje štát, ktorý je stálym členom Bezpečnostnej rady Organizácie spojených národov, čo môže mať vplyv na pozíciu Únie v medzinárodných vzťahoch. Rozoberá tiež otázku vonkajších zmlúv Únie, ktoré sú podľa primárneho práva záväzné nielen pre Úniu, ale aj pre jej členské štáty a preto bude potrebné podniknúť určité kroky vo vzťahu k zmluvným partnerom Únie. Nezanedbateľný je aj dôsledok vystúpenia Spojeného kráľovstva na jedno z práv plynúcich z občianstva Únie, keď ambasády Spojeného kráľovstva už nebudú mať povinnosť poskytovať konzulárnu pomoc na území tretích štátov občanom členských štátov Únie, ktorých štát na tomto území nemá zastúpenia. Autor približuje aj jednotlivé modely možného budúceho usporiadania vzťahov Spojeného kráľovstva a Únie. Ešte ani v čase písania tejto recenzie, čo je len niekoľko týždňov pred uplynutím lehoty na ukončenie procesu vystúpenia, nie je možné s istotou povedať, ktorý z týchto modelov sa v skutočnosti uplatní.

Nosnými témami druhej časti publikácie sú voľný pohyb osôb, s tým do istej miery spojený tzv. sociálny turizmus a otázka sociálnej Európy. Ide o témy, ktoré boli často opakované v rámci kampane pred referendumom o zotrvaní Spojeného kráľovstva v Únii. Autorka prvej kapitoly druhej časti, *JUDr. Magdaléna Svobodová, Ph.D.*, vyvracia mýty o ohrození pracovných trhov starých členských štátov pracovníkmi z nových členských štátov. Pripomína, že sociálna turistika nie je fenoménom, ktorý by sa v Únii objavil až po rozšírení v roku 2004, ale existoval aj pred tým a bol podporovaný aj rozhodovacou činnosťou Súdneho dvora Európskej únie. Je to jedna zo skutočností, ktorá môže obyvateľstvo odrádzať od podporovania myšlienky prehlbovania európskej integrácie. Únia si zjavne túto skutočnosť uvedomuje, pretože ešte pred konaním referenda v Spojenom kráľovstve sa zaviazala uskutočniť zmeny v oblasti voľného pohybu osôb v prípade, ak Spojené kráľovstvo zotrvá v Únii. Za zmienku stojí skutočnosť, že medzičasom jednu z týchto zmien zaviedlo Rakúsko. Konkrétne ide o indexáciu prídavkov na deti v závislosti od podmienok v členskom štáte, v ktorom sa nachádza dieťa migrujúceho zamestnanca.

Prvá kapitola druhej časti je veľmi úzko prepojená s druhou venujúcou sa otázke sociálnej Európy. Autor tejto kapitoly, *doc. JUDr. Václav Šmejkal, Ph.D.*, na príklade Spojeného kráľovstva poukazuje na kolíziu dvoch záujmov a to záujmu na fungovaní vnútorného trhu na jednej strane a záujmu na udržaní fungujúcich sociálnych modelov na vnútroštátnej úrovni na strane druhej. Podobne ako v predchádzajúcej kapitole, aj v tejto časti je vidieť miernu kritiku rozhodovacej činnosti Súdneho dvora Európskej únie, ktorý uprednostňoval fungovanie vnútorného trhu. Autor však poukazuje na zmenu tohto postoja, keď Súdny dvor Európskej únie, pravdepodobne aj pod vplyvom narastajúceho pesimizmu voči európskej integrácii, začína dávať väčší priestor pre vnútroštátne riešenia chrániace vnútroštátne sociálne modely, ktoré nie sú prekážkou vnútorného trhu. Poukazuje na

znovuobjavenie tzv. komunitarizmu, v rámci ktorého sa presadzuje rovnováha práv a záväzkov jednotlivca, ktoré sa odvodzujú zo spoločnosti, do ktorej tento jednotlivec patrí.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že ďalšie dve kapitoly druhej časti publikácie tematicky nekorešponujú s jej názvom. Autori v nich rozoberajú problematiku európskej občianskej iniciatívy, nástroja, ktorý by mal zabezpečiť vplyv občanov Únie na tvorbu legislatívnych aktov Únie (*prof. JUDr. Richard Král, Ph.D., LL.M., DSc.*) a problematiku ochrany ľudských práv v Únii (*doc. Dr. Iur. Harald Christian Scheu, Mag. Phil., Ph.D.*). V širšom kontexte tu však súvislosť týchto tém s vystúpením Spojeného kráľovstva z Únie určite existuje, hlavne ak vychádzame z predpokladu, že z vystúpenia Spojeného kráľovstva z Únie by sa mala Únia poučiť. Nefungujúca európska občianska iniciatíva totiž mohla prispieť k negatívnemu vnímaniu Únie zo strany občanov Únie. Z analýzy doterajšieho fungovania európskej občianskej iniciatívy obsiahnutej v publikácii vyplýva, že v súčasnosti ide skôr o formálny nástroj zapájania občanov Únie nezabezpečujúci ich reálny vplyv na normotvorbu Únie. Rovnako je tomu aj v prípade ochrany základných práv občanov Únie, keď čoraz väčšiemu prenosu právomocí na Úniu by mala zodpovedať aj ochrana základných práv zo strany Únie.

Tretia časť publikácie obsahuje päť kapitol venujúcich sa budúcnosti hospodárskej a menovej Únie po vystúpení Spojeného kráľovstva z Únie. Keďže Spojené kráľovstvo je najsilnejším štátom medzi tými členskými štátmi, ktoré sa nachádzajú mimo eurozóny, pretože nepostúpili do tretej fázy tvorby hospodárskej a menovej únie, tak jeho vystúpenie môže spôsobiť väčší tlak na zapojenie ostatných členských štátov. Ako uvádza autorka prvej kapitoly tejto časti, *JUDr. Aneta Vondráčková, Ph.D.*, odchod Spojeného kráľovstva bude pravdepodobne znamenať viac Európy, teda snahu o ešte väčšie prehĺbenie integrácie. To potvrdzujú aj závery plynúcej z druhej kapitoly tretej časti publikácie, ktorej autorkou je *Ing. Olga Francová*. Vyplýva z nich, že už ekonomická kríza, ktorej čelila Európska únia od roku 2008, znamenala väčšiu inštitucionalizáciu menovej únie, pričom toto inštitucionálne usporiadanie ešte nie je konečné. Štáty, ktoré zostávajú mimo eurozóny, tak v určitom zmysle strácajú vplyv na fungovanie a smerovanie Únie.

V súvislosti s novonadobudnutou suverenitou Spojeného kráľovstva v otázke daní autor tretej kapitoly tretej časti, *JUDr. Roman Vybíral, Ph.D.*, uvádza, že Spojené kráľovstvo by sa mohlo stať novým európskym daňovým rajom, ale súčasne pripomína, že to je len jedna z možností ďalšieho vývoja, pretože to bude záležať od dohodnutého modelu spolupráce medzi Úniou a Spojeným kráľovstvom. A ten, ako som to už v tejto recenzii uviedla, nie je ešte definitívne stanovený ani niekoľko týždňov pred uplynutím lehoty na vystúpenie Spojeného kráľovstva.

Po viac-menej teoretických kapitolách nasleduje v tretej časti kapitola, ktorej autorka *JUDr. Tereza Kunertová, LL.M., Ph.D.*, popisuje praktické problémy, ktoré spôsobí vystúpenie Spojeného kráľovstva z Únie v oblasti poisťovníctva. Doteraz poisťovacie spoločnosti ťažili pri svojich činnostiach na území iného členského štátu zo slobôd vnútorného trhu a z regulácie na úrovni Únie. Vystúpením Spojeného kráľovstva sa však pobočky poisťovní zo Spojeného kráľovstva stanú pobočkami poisťovní z tretieho štátu, na ktoré sa vzťahuje iný povolovací a schvaľovací režim. Autorka tejto kapitoly sa zamýšľa nad tým, aký to bude mať dopad na pokračovanie existujúcich poisťných zmlúv alebo na odovzdávanie osobných údajov.

Posledná kapitola je venovaná otázke dohľadu nad finančným systémom Únie. Autor, *doc. JUDr. Michael Kohajda, Ph.D.*, popisuje jednotlivé dohľadové modely vo všeobecnosti a následne z pohľadu Únie. V súvislosti s možným zapojením Spojeného kráľovstva po

jeho vystúpení z Únie do systému dohľadu nad finančnými inštitúciami autor poukazuje na to, že táto otázka bude závisieť od toho, či Spojené kráľovstvo opustí spolu s Úniou aj Európsky hospodársky priestor. Je možné súhlasiť s jeho názorom, že táto otázka by mala vo väčšej miere trápiť Spojené kráľovstvo ako Úniu.

Autori jednotlivých častí publikácie ukončili svoje predpovede dôsledkov vystúpenia Spojeného kráľovstva z Únie rok pred vypršaním termínu na ukončenie procesu vystúpenia. Reálnosť niektorých z nich sa síce dá overiť už dnes, ale v zásade ani niekoľko týždňov pred uplynutím lehoty nie je ešte výsledok tohto príbehu známy. Do úvahy ešte stále prichádza možnosť predĺženia lehoty na dojednanie dohody o vystúpení, možnosť opakovaného referenda v Spojenom kráľovstve, ale aj možnosť odvolať oznámenie svojho úmyslu vystúpiť z Únie ako to uviedol Súdny dvor Európskej únie 10. decembra 2018 v rozsudku vo veci C-621/18, *Wightman a i.* Preto ani nie je možné odpovedať na všetky otázky súvisiace s vystúpením Spojeného kráľovstva. Naviac sa domnievam, že my nielenže nepoznáme odpovede na otázky súvisiace s vystúpením Spojeného kráľovstva, ale nepoznáme ani všetky otázky, ktoré vôbec môžu vzniknúť. V kontexte tohto konštatovania je nesporný prínos tejto publikácie, ktorá môže predstavovať základ pre hľadanie riešení problémov, ktoré budúcnosť v súvislosti s vystúpením Spojeného kráľovstva a následným vývojom Únie prinesie.

Martina Jánošíková*

* Doc. JUDr. Martina Jánošíková, Ph.D. Ústav medzinárodného práva a európskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. E-mail: martina.janosikova@upjs.sk.